

źródła monastyczne

60

źródła monastyczne

60

Redaktor serii: ks. Marek Starowieyski

starożytność

36

CYRYL ZE SCYTODOLIS

ŻYWOTY

MNICHÓW

PALESTYŃSKICH

Przekład:

EWA DĄBROWSKA

Wstęp, komentarz, indeksy:

RAFAŁ KOSIŃSKI

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Recenzenci:

MACIEJ SALAMON

EWA WIPSZYCKA

Redakcja tomu:

MICHAŁ TOMASZ GRONOWSKI OSB

Korekta:

MICHAŁ KOZA

Skład i łamanie:

PIOTR PROCHWICZ

Projekt okładki i stron tytułowych:

ANDRZEJ CIEPŁUCHA

Publikacja dofinansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 160/2011, Tyniec, dnia 27.09.2011

† BERNARD SAWICKI OSB, opat tyniecki

Wydanie I: Kraków 2011

ISBN 978-83-7354-411-6

ISSN 1230-6711

© Copyright for Polish edition by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37

30-398 Kraków

tel. +48 (12) 688-52-90

tel./fax: +48 (12) 688-52-95

e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl

zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
---------------------	---

WSTĘP – CYRYL ZE SCYTOPOLIS I JEGO DZIEŁO

1. Cyryl ze Scytopolis.....	11
2. Palestyna w późnym antyku	19
– miejsce Palestyny w rzymskim systemie administracyjnym ..	19
– religie późnoantycznej Palestyny	22
– niepokoje wywoływane przez Samarytan.....	25
3. Monastycyzm palestyński.....	34
– początki	35
– monastycyzm w regionie Gazy	39
– monastycyzm Jerozolimy, klasztory łacińskie	44
– monastycyzm na Pustyni Judzkiej	46
4. Spory chrystologiczne	52
5. Spory orygenistyczne	67
6. <i>Żywoty</i> Cyryla ze Scytopolis	80
– źródła.....	80
– cel dzieła	82
– struktura pracy	84
– walor historyczny	84
– wydania	86
Ekskurs. Elementy życia duchowego	88
BIBLIOGRAFIA	95
Wydania greckich <i>Żywotów</i> Cyryla ze Scytopolis	95
Tłumaczenia antyczne <i>Żywotów</i> Cyryla ze Scytopolis	95
Nowożytne przekłady <i>Żywotów</i> Cyryla ze Scytopolis	96
Pozostałe źródła	97
Opracowania	101

CYRYL ZE SCYTOPOLIS
ŻYWOTY MNICHÓW PALESTYŃSKICH

Dedykacja dla abba Jerzego	117
<i>Żywot</i> świętego naszego ojca Eutymiusza	121
<i>Żywot</i> świętego ojca naszego Saby	253
<i>Żywot</i> świętego ojca naszego Jana, biskupa i Hezychasty z laury ojca naszego, świętego Saby	419
<i>Żywot</i> abba Cyriaka z laury Souka	451
<i>Żywot</i> świętego Teodozjusza napisany przez Cyryla mnicha i prezbitera	473
Cyryla, pobożnego prezbitera z laury świętego Saby, <i>żywot</i> świętego naszego ojca Teogniusza biskupa	481
<i>Żywot</i> świętego ojca naszego Abraamiusza, który został biskupem Kratei	487
INDEKS BIBLIJNY	499
INDEKS OSÓB I LUDÓW	505
INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH	519
MAPY, RYSUNKI I ZDJĘCIA	525

WYKAZ SKRÓTÓW

- ABoll „Analecta Bollandiana”, Bruxelles 1882–
- ACO *Acta Conciliorum Oecumenicum*, ed. E. SCHWARTZ, t. I: *Ephesus*, t. II: *Chalcedon*, t. III: *Contra Acephalos et Origenistas*, t. IV: *Constantinopolis II*, Berolini et Lipsiae 1932–1940.
- BHG *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, 1–3, ed. F. HALKIN, *Subsidia Hagiographica*, 8a, Bruxelles 1957³, dodatki: *Auctarium*, *Subsidia Hagiographica*, 47, 1969; *Novum Auctarium Bibliothecae hagiographicae graecae*, *Subsidia Hagiographica*, 65, 1984.
- ByZ „Byzantinische Zeitschrift”, Leipzig-Berlin 1892–1941, München 1943/1949–
- DACL *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, vol. 1–15, Paris 1907–1953.
- DHGE *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, ed. A. BOURILLART [i in.], Paris 1912–
- DS *Dictionnaire de spiritualité*, Paris 1937–
- DThC *Dictionnaire de théologie catholique*, vol. 1–16, ed. A. VACANT [i in.], Paris 1930–1972.
- FESTUGIÈRE III/1 *Les moines d'Orient*, t. III/1: *Les moines de Palestine*. CYRILLE DE SCYTHOPOLIS, *Vie des saint Euthyme*, Paris 1962.
- FESTUGIÈRE III/2 *Les moines d'Orient*, t. III/2: *Les moines de Palestine*. CYRILLE DE SCYTHOPOLIS, *Vie des saint Sabas*, Paris 1962.
- FESTUGIÈRE III/3 *Les moines d'Orient*, t. III/3: *Les moines de Palestine*. CYRILLE DE SCYTHOPOLIS, *Vie des saints Jean l'Hésychaste, Kyriakos, Théodose, Théognios, Abraamios*. THÉODORE DE PÉTRA, *Vie de saint Théodosios*, Paris 1963.

- ODB *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A.P. KAZHDAN, t. I–III, New York-Oxford 1991.
- PLRE I *The Prosopography of the Later Roman Empire*, ed. by A.H.M. JONES, J.R. MARTINDALE, J. MORRIS, t. 1, A.D. 260–395, Cambridge 1971.
- PLRE II *The Prosopography of the Later Roman Empire*, ed. by A.H.M. JONES, J.R. MARTINDALE, t. 2, A.D. 395–527, Cambridge 1980.
- PLRE III *The Prosopography of the Later Roman Empire*, ed. by J.R. MARTINDALE, t. 3, A.D. 527–641, Cambridge 1992.
- SWP J.M. SZYMUSIAK SJ, ks. M. STAROWIEYSKI, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971.
- SWPW ks. M. STAROWIEYSKI, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa Wschodu*, Warszawa 1999.
- SCh Sources Chrétiennes, éd. H. DE LUBAC, J. DANIELOU [i in.], Paris 1941–
- TIB 2,
Kappadokien *Tabula Imperii Byzantini*, hrsg. von H. HUNGER, t. 2, F. HILD, M. RESTLE, *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*, Wien 1981.
- TIB 5,
*Kilikien
und Isaurien* *Tabula Imperii Byzantini*, hrsg. von H. HUNGER, t. 5, F. HILD, H. HELLENKEMPER, *Kilikien und Isaurien*, Wien 1990.
- TIB 9,
*Paphlagonien
und Honorias* *Tabula Imperii Byzantini*, hrsg. von H. HUNGER, t. 9, K. BELKE, *Paphlagonien und Honôrias*, Wien 1996.
- TIR,
*Iudaea-
-Palaestina* Y. TSAFRIR, L. DI SEGNI, J. GREEN, *Tabula Imperii Romani. Iudaea – Palaestina. Eretz Israel in the Hellenistic, Roman and Byzantine Period. Maps and Gazetteer*, Jerusalem 1994.
- Ded *Dedykacja dla abba Jerzego*
- VA *Żywot Abraamiusza*
- VE *Żywot Eutymiusza*

VIH	<i>Żywot Jana Hezychasty</i>
VCyr	<i>Żywot Cyriaka</i>
VS	<i>Żywot Saby</i>
VTheod	<i>Żywot Teodozjusza Cenobiarchy</i>
VTheog	<i>Żywot Teogniusza</i>
ŻMT	Źródła Myśli Teologicznej, Kraków 1996–
ŻrMon	Źródła Monastyczne, Kraków–Tyniec 1993–
ŻrMon 4	<i>Apoftegmaty Ojców Pustyni</i> , t. 1, <i>Gerontikon. Księga Starców</i> , przekł. M. BORKOWSKA, wstęp E. MAKOWIECKA, E. WIPSZYCKA, ks. M. STAROWIEYSKI, red. ks. M. STAROWIEYSKI, 2007 ³ .
ŻrMon 45	D.J. CHITTY, <i>A pustynia stała się miastem... Wprowadzenie do dziejów monastycyzmu w Egipcie i Palestynie pod panowaniem chrześcijańskim</i> , przekł. T. LUBOWIECKA, red. nauk. M.T. GRONOWSKI, R. KOSIŃSKI, 2008.
ŻrMon 53	Y. HIRSCHFELD, <i>Życie monastyczne na Pustyni Judzkiej w okresie bizantyńskim</i> , przekł. i red. nauk. K. TWARDOWSKA, przedmowa E. WIPSZYCKA, 2010.

WSTĘP

CYRYL ZE SCYTOPOLIS I JEGO DZIEŁO

1. Cyryl ze Scytopolis

Wszelkie informacje o Cyrylu, autorze siedmiu żywotów mnichów palestyńskich, czerpiemy z jego dzieła. Urodził się on w Scytopolis, stolicy rzymskiej prowincji *Palaestina II*. Nie znamy wprawdzie daty narodzin Cyryla, ale można ją wywnioskować z pewnych informacji, które podaje na kartach *Żywotów*. I tak, w czasie pierwszej wizyty słynnego ascety Saby w Scytopolis, w roku 518, Cyryla nie było jeszcze na świecie, natomiast podczas drugiej wizyty Saby, w 531 roku, Cyryl, już jako młody chłopiec, został pobłogosławiony przez świętego¹.

¹ VS 61 (pierwsza wizyta Saby w Scytopolis) oraz VS 75 (druga wizyta). Odnośnie do datowania drugiej wizyty Saby w Scytopolis na rok 531 zob. E. STEIN, *Cyrille de Scythopolis. À propos de la nouvelle édition de ses oeuvres*, ABoll 62 (1944), s. 172. Prace podające podstawowe dane na temat Cyryla: D.J. CHITTY, *A pustynia stała się miastem*, *ŻrMon* 45, s. 229–244; J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ. The Monasteries of Palestine 314–631*, Oxford 1994, rozdz. 1, s. 23n; ponadto we wstępach do przekładów: FESTUGIÈRE III/1, s. 9–49; J. BINNS, *Introduction*, [do:] CYRIL OF SCYTHOPOLIS, *The Lives of the Monks of Palestine*, transl. by R.M. PRICE with an Introduction and Notes by J. BINNS, Kalamazoo 1991, s. IX–LII oraz L. PERRONE, *Introduzione*, [do:] CIRILLO DI SCITOPOLI, *Storie monastiche del deserto di Gerusalemme*, trad. di R. BALDELLI e L. MORTARI, note a cura di L. MORTARI, introduzione di L. PERRONE, Praglia 1990, s. 11–96.

W 543 roku wyrzekł się świata zostając mnichem². Jest bardzo prawdopodobne, że nastąpiło to w 18. roku jego życia, podobnie jak miało to miejsce w przypadku trzech bohaterów jego *Żywotów*: Saby, Jana Hezychasty i Cyriaka³. Jeżeli przypuszczenie to jest słuszne, oznaczałoby to, że Cyryl urodził się około 525 roku, zaś w czasie drugiej wizyty Saby w Scythopolis miał 6 lat⁴.

W historiografii panuje pogląd, iż ojciec Cyryła Jan pełnił ważny urząd w administracji Kościoła scythopolitańskiego. Koncepcja ta jest oparta na użytym przez Cyryła zwrocie „τὸ ἐπισκοπεῖον κρᾶτων ... καὶ τῷ μητροπολίτη συνεδρεῦων”⁵, który zastosowany został przez autora również przy opisie funkcji pełnionej przez wuja Eutymiusza – Eudoksiosa⁶. Ponieważ Eudoksios określony został

² VE 49. Odnośnie do datowania tego wydarzenia zob. E. STEIN, *Cyrille de Scythopolis. À propos de la nouvelle édition*, s. 172–173.

³ VS 6 (Saba); VIH 2 (Jan Hezychasta); VCyr 3 (Cyriak), por. B. FLUSIN, *Miracle et histoire dans l'oeuvre de Cyrille de Scythopolis*, Paris 1983, s. 13.

⁴ Por. tamże, s. 11–13; J. BINNS, *Introduction*, [do:] CYRIL OF SCYTHOPOLIS, *The Lives of the Monks*, s. XXXVIII; J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 24–25. Z kolei A. GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition*, t. 2, *From the Council of Chalcedon (451) to Gregory the Great (590–604)*, cz. 1, *From Chalcedon to Justinian I*, transl. by P. ALLEN, J. CAWTE, Atlanta 1987, s. 43 podaje rok 523 jako datę narodzin Cyryła.

⁵ VS 75.

⁶ VE 3. E. SCHWARTZ, *Kyryllos von Skythopolis*, Leipzig 1939, s. 409, przyp. 1 uważa jednak, że w rękopisach dzieła Cyryła znajduje się błąd, zaś słowo „κράτειν” użyte zostało w znaczeniu „zajmować (tj. mieszkać)”, nie zaś „panować” czy też „zarządzać”. Na tej podstawie Schwartz uznał, że po narodzinach Cyryła jego ojciec zaczął mieszkać w rezydencji biskupa. Tymczasem już Peter Thomsen w swej recenzji pracy

przez Cyryla jako „λογιώτατος” i „σχολαστικός”, co oznacza, że był prawnikiem i osobą wykształconą, przyjmuje się, że również ojcu Cyryla należy przypisać wysokie wykształcenie⁷. Z pewnością natomiast otaczał czcią i szacunkiem świętych mężów, ze szczególną zaś estymą odnosił się do Saby, którego gościł w trakcie jego dwóch wizyt w Scytopolis i był świadkiem cudu dokonanego za jego pośrednictwem⁸. Również po śmierci Saby w 532 roku rodzina Cyryla gościła w swym domu mnichów odwiedzających Scytopolis⁹.

Swoją matkę Cyryl określił natomiast mianem „służebnicy Bożej”¹⁰. W historiografii przeważa pogląd, że zwrot ten został użyty przez hagiografa dla podkreślenia jej pobożności¹¹. Może on jednak także sugerować, iż po

Schwartz poddał w wątpliwość jego interpretację, zwracając uwagę, że na 55 przypadków użycia tego czasownika przez Cyryla jedynie raz oznacza ono „mieszkać” (por. P. THOMSEN, *Kyrillos von Skythopolis*, „Orientalistische Literaturzeitung” 43 (1940), kol. 461). Zob. także FESTUGIÈRE III/1, s. 14; TEGOŹ, III/2, s. 109–110, przyp. 251 (gdzie przyjmuje tezę Schwartz) oraz B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 13.

⁷ VE 3. Por. E. SCHWARTZ, *Kyrillos von Skythopolis*, s. 13; FESTUGIÈRE III/1, s. 43; B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 13–14; J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 26. FESTUGIÈRE III/2, s. 91, przyp. 193, utożsamiał ojca Cyryla z Janem, synem poborcy podatków, którego spotykamy w VS 70. Pomysł ten został jednak odrzucony, por. B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 13.

⁸ VS 63; VS 68; VS 75. Por. J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 25–27.

⁹ VIH 20.

¹⁰ VS 75: δούλη Θεοῦ.

¹¹ Por. B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 15; J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 25.

śmierci męża została mniszką lub diakonisą¹². W każdym razie była również związana z Sabą, który modlił się za nią i ją błogosławił¹³.

W czasie drugiego pobytu Saby w Scythopolis święty mąż wziął małego Cyryla w ramiona i ogłosił go swym uczniem, nakazując ojcu uczyć chłopca „Psałterza i Apostołów”¹⁴. W przekonaniu samego Cyryla był to moment jego powołania do życia monastycznego.

Podstawę edukacji przyszłego hagiografa stanowiła głównie literatura chrześcijańska. W swym dziele autor wykazuje bowiem dobrą znajomość żywotów świętych mężów, co najmniej podstawową teologią¹⁵, a przede wszystkim zna bardzo dobrze Pismo Święte, gdyż język jego jest wypełniony biblijną frazeologią, wyobrażeniami i wszelkiego rodzaju odniesieniami¹⁶. Cyryl posia-

¹² Por. E. SCHWARTZ, *Kyrrillos von Skythopolis*, s. 409, przyp. 2; FESTUGIÈRE III/2, s. 109, przyp. 251; CYRIL OF SCYTHOPOLIS, *The Lives of the Monks*, s. 217, przyp. 106. W VE 3 Cyryl przedstawił matkę Eutymiusza jako wdowę, która po śmierci swego męża została diakonisą. Możliwe, że Cyryl konstruując ten opis wzorował się na losach swej rodzicielki.

¹³ VS 63.

¹⁴ VS 75.

¹⁵ Por. FESTUGIÈRE III/1, s. 43; J. BINNS, *Introduction*, s. XLVII. Szerzej o wiedzy teologicznej i poglądach doktrynalnych Cyryla w: C. STALLMAN-PACITTI, *Cyril of Scythopolis. A Study in Hagiography as Apology*, Brookline 1991, s. 41–120.

¹⁶ Por. P.W. VAN DER HORST, *The Role of Scripture in Cyril of Scythopolis' Lives of the Monks of Palestine*, [w:] *The Sabaite Heritage in the Orthodox Church from the Fifth Century to the Present*, ed. by J. PATRICH, Leuven 2001, s. 131. Cyryl podkreśla brak swego wykształcenia, określając się jako ἰδιώτης, a nawet twierdzi, że nie

dał także pewną znajomość retoryki. Z drugiej strony nie znajdujemy w jego *Żywotach* żadnych odwołań do dzieł klasycznych pisarzy niechrześcijańskich¹⁷. Musiał on zatem otrzymać dobre wykształcenie chrześcijańskie¹⁸.

W 543 roku, niedługo przed 18. urodzinami Cyryla miejscowy biskup włączył go w charakterze lektora do grona duchownych Scytopolis¹⁹. W tym samym roku przyjął on również mniszy habit z rąk ascety Jerzego w jed-

zna Pisma Świętego, por. Przedmowa do VS oraz VE 60. Nie należy jednak tego wyrazu pokory rozumieć dosłownie, gdyż akcentowanie swej niewiedzy i braku wykształcenia stanowi obowiązkowy element literatury hagiograficznej, por. B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 41–42. FESTUGIÈRE III/1, s. 43 wylicza 216 cytatów biblijnych w *Żywotach* Cyryla, Eduard Schwartz odnalazł ich 240, z kolei P.W. VAN DER HORST, *The Role of Scripture in Cyril of Scythopolis' Lives of the Monks of Palestine*, s. 127 identyfikuje w dziełach Cyryla aż 275 odniesień biblijnych, w tym 133 ze Starego Testamentu i 142 z Nowego Testamentu. Van der Horst zalicza tu jednak zarówno cytaty, jak i aluzje biblijne. Cyryl w swym dziele cytował najczęściej Księgę Psalmów oraz Ewangelię wg św. Mateusza.

¹⁷ Por. B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 84; L. PERRONE, *Introduzione*, [do:] CIRILLO DI SCITOPOLI, *Storie monastiche del deserto*, s. 87–89; J. BINNS, *Introduction*, s. XLVIII; TENŽE, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 28.

¹⁸ Por. FESTUGIÈRE III/1, s. 43 oraz D. HOMBERGEN, *The Second Origenist Controversy. A New Perspective on Cyril of Scythopolis' Monastic Biographies as Historical Sources for Sixth-Century Origenism*, Roma 2001, s. 37–38.

¹⁹ VS 75. D. HOMBERGEN, *The Second Origenist Controversy*, s. 38 uważa natomiast na podstawie analogii do opisu wczesnych lat życia Eutymiusza (VE 3), że Cyryl został jeszcze jako dziecko włączony do grona duchownych.

nym z klasztorów w Beela w pobliżu Scythopolis²⁰. Jesienią udał się do Jerozolimy, aby uczestniczyć w konsekracji nowego kościoła poświęconego Matce Bożej, a ufundowanego przez cesarza Justyniana. Podróż ta, z uwagi na wstrząsany Palestyną konflikt orygenistyczny, bardzo niepokoiła matkę Cyryla, która prosiła go, aby we wszystkich sprawach życia duchowego kierował się radami innego wielkiego ascety, Jana Hezychasty, dbając przede wszystkim o trwanie przy chalcedońskiej ortodoksji²¹.

Po uroczystościach dedykacyjnych Cyryl rzeczywiście udał się do Jana, który przebywał w Wielkiej Laurze na Pustyni Judzkiej. Mimo pragnienia młodego mnicha, aby zostać pustelnikiem, święty asceta polecił mu, by wstąpił do cenobium świętego Eutymiusza²². Cyryl odrzucił jednak radę Jana i udał się do laury Kalamon, położonej

²⁰ VE 49. Por. FESTUGIÈRE III/1, s. 9 oraz J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 28–29. Odnaleziona w jednym z klasztorów w dzisiejszym Bet Szean inskrypcja z VI wieku poświęcona prezbiterowi i igumenowi Jerzemu (Γεοργίου κ[αί] [ἡ]γουμένου), może odnosić się do postaci znanej z kart dzieła Cyryla, por. G.M. FITZGERALD, *A sixth century monastery at Beth-shan (Scythopolis)*, Philadelphia 1939, s. 16. W tym wypadku klasztor, w którym znaleziono inskrypcję, byłby prawdopodobnie także miejscem, w którym Cyryl został mnichem (J. STARR, *The Byzantine Inscriptions of Beth-shan-Scythopolis*, „American Journal of Philology” 58 (1937), s. 85–86, przyp. 10 kwestionuje jednak utożsamienie Jerzego z odnalezioną inskrypcją z Jerzym z kart dzieła Cyryla). Hagiograf pozostał przez całe życie w kontakcie z Jerzym, który zachęcał go do spisania żywotów świętych mnichów, por. J. BINNS, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 29–30.

²¹ VE 49 oraz VIH 20.

²² VE 49.

w dolinie Jordanu niedaleko Jerycha²³. Nim jednak zdołał zostać formalnie przyjętym, zachorował i przez kolejne pół roku stan jego zdrowia nie polepszył się. W tym czasie miał wizję senną, w której Jan Hezychasta ponowił swój nakaz udania się do klasztoru Eutymiusza. Niedługo później Cyryl wyzdrowiał i spełnił polecenie swego duchowego kierownika, wstępując w lipcu 544 roku do klasztoru Eutymiusza, gdzie pozostał przez kolejnych jedenaście lat²⁴.

W lutym 555 roku Cyryl znalazł się wśród grupy mnichów, którzy mieli za zadanie ponownie zasiedlić Nową Laure, położoną w pobliżu Tekoa po wygnaniu z niej mnichów orygenistycznych²⁵. Tutaj, po ostatecznym, jak się wydawało, zwycięstwie nad orygenizmem,

²³ O laurze Kalamon zob. S. VAILHÉ, *Les Laures de saint Gerasime et de Calamon*, „Échos d'Orient” 2 (1898–1899), s. 106–119. Por. także B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 228–229.

²⁴ VIH 20. Por. FESTUGIÈRE III/1, s. 9.

²⁵ VS 90. Na temat lokalizacji Nowej Laury zob. przede wszystkim S. VAILHÉ, *Répertoire alphabétique des monastères de Palestine*, „Revue de l'Orient Chrétien” 5 (1900), s. 38–39; Y. HIRSCHFELD, *List of the Byzantine Monasteries in the Judean Desert*, [w:] *Christian Archaeology in the Holy Land. New Discoveries. Essays in Honour of Virgilio C. Corbo OFM*, ed. by G.C. BOTTINI, L. DI SEGNI, E. ALLIATA, Jerusalem 1990, s. 31–32; Y. HIRSCHFELD, *Życie monastyczne na Pustyni Judzkiej*, *ŻrMon* 53, s. 70–71; J. PATRICH, *Sabas, Leader of Palestinian Monasticism. A Comparative Study in Eastern Monasticism, Fourth to Seventh Centuries*, Washington 1995, s. 107–110. O usunięciu mnichów orygenistycznych z Nowej Laury i jej ponownym zasiedleniu zob. przede wszystkim F. DIEKAMP, *Die origenistischen Streitigkeiten im sechsten Jahrhundert und das fünfte allgemeine Concil*, Münster 1899, s. 65–66; E. STEIN, *Cyrille de Scythopolis. À propos de la nouvelle édition*, s. 174–176.

rozpoczął on pracę hagiografa, opisując w swych *Żywotach* wydarzenia, które doprowadziły do triumfu ortodoksji w Ziemi Świętej²⁶. W Nowej Laurze Cyryl przebywał do początków roku 557, kiedy to przeniósł się ostatecznie do Wielkiej Laury, gdzie prawdopodobnie zmarł²⁷. Dokładna data śmierci hagiografa nie jest znana. Wiemy, że w 558 roku był jeszcze przy życiu, gdyż ta data jest ostatnią, jaka pojawia się w greckich rękopisach jego dzieła²⁸. Z kolei w gruzińskim rękopisie jego *Żywota Jana Hezychasty*, pochodzącym z XI wieku, zachował się dopisek, w którym odnotowano datę śmierci bohatera tego żywota: 8 stycznia 559 roku. Zdaniem Gérarda Garitte istnieją mocne przesłanki, sugerujące, że dopisek ten wyszedł jeszcze spod ręki Cyryla, choć nie było go w egzemplarzu, który posłużył późniejszym greckim kopistom²⁹. Przyjmując tezę Garitte uznać należy, iż wspomniany dodatek to ostatnie zdanie napisane przez Cyryla. Prawdopodobne jest zatem, że hagiograf zmarł niedługo później, być może jeszcze w 559 roku³⁰.

²⁶ Por. J. BINNS, *Introduction*, s. XLVII; TENŻE, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 33; D. HOMBERGEN, *The Second Origenist Controversy*, s. 39.

²⁷ VE 60; VS 82; VIH 20.

²⁸ VIH 28.

²⁹ Por. G. GARITTE, *La mort de S. Jean l'Hésychaste d'après un texte géorgien inédit*, ABoll 72 (1954), s. 75–84.

³⁰ Por. B. FLUSIN, *Miracle et histoire*, s. 32; J. BINNS, *Introduction*, s. XL; TENŻE, *Ascetics and Ambassadors of Christ*, s. 35; D. HOMBERGEN, *The Second Origenist Controversy*, s. 39–40. FESTUGIÈRE III/1, s. 9 nie stara się sprecyzować daty śmierci Cyryla, zadowolając